

Vliegers op de vlucht

Stichting Friesland 1940-1945

J.E. Jurriaanse Stichting [Ⓟ]

OKS
Ottema-Kingma Stichting

Deze uitgave kwam mede tot stand door een financiële bijdrage van de Historische Vereniging Haulerwijk e.o., Stichting Friesland 1940-1945, J.E. Jurriaanse Stichting en de Ottema-Kingma Stichting.

© 2020 Jan Slofstra en Jaap de Boer | uitgeverij Noordboek

Ontwerp Hermen Grasman Ontwerp

ISBN 978 90 5615 634 3

NUR 693

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Noordboek.

Uitgeverij Noordboek is onderdeel van 20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Vliegers op de vlucht

**De crash van de Seattle Sleeper bij
Haulerwijk op 26 november 1944**

Jan Slofstra en Jaap de Boer

Inhoud

	Voorwoord	7
	Inleiding	9
1	De oorlog in het Fries-Gronings-Drentse grensgebied	16
2	De luchtoorlog boven het grensgebied	44
3	De Amerikaanse luchtmacht in Engeland	78
4	De raid naar Altenbeken	111
5	De crash van de Seattle Sleeper	124
6	Vliegers op de vlucht	145
7	Terreur en verzet	173
8	De laatste maanden	209
9	De bevrijding	229
10	Terug in de States	248
11	Vergeeten en herinneren	261
	Noten	278
	Literatuur	286
	Verantwoording afbeeldingen	287

Voorwoord

Het voor u liggende boek *Vliegers op de vlucht* past in de lange rij boeken die in 2020 verschijnen ter gelegenheid van de herdenking van de bevrijding van ons land van de Duitse terreur, nu 75 jaar geleden. Het is evenwel niet geschreven met het oog op dit bijzondere herdenkingsjaar. De wordingsgeschiedenis van dit boek begint al een jaar of tien geleden, toen wij het voornemen opvatten om te zijner tijd de uitkomsten van onze bestudering van de geschiedenis van een Amerikaanse bommenwerper (de Seattle Sleeper) die in 1944 bij Haulerwijk was neergestort in boekvorm te publiceren. Er was geen haast bij: de discussie over die crash duurde al vele jaren en was in 2009 voor de zoveelste keer opgelaaid. We gunden onszelf de tijd om alle onderzoek tot dan toe grondig over te doen. Een belangrijke rol in onze benadering was weggelegd voor het aanboren van de lokale herinnering door het houden van interviews met oudere dorps- en streekbewoners. Dat leverde inderdaad veel nieuwe kennis op. Al snel werd echter duidelijk dat er nog veel meer onverwacht bronnenmateriaal bestond, tot in Amerika toe. Alles bij elkaar heeft dat ertoe geleid dat de bestudering van dat ene vliegtuig een langetermijnproject is geworden.

Nu het project als afgerond kan worden beschouwd (wat niet wil zeggen, dat ook het laatste woord over het onderwerp is gezegd!), willen wij graag al diegenen bedanken die ons op de een of andere manier bij ons onderzoek hebben geholpen, bijvoorbeeld door het toestaan van interviews, het verstrekken van feitelijke informatie, of het ter beschikking stellen van foto's, brieven en documenten uit persoonlijke of openbare archieven. In dit verband denken wij ook met respect aan het pionierswerk van de eerste werkgroep (bestaande uit Melle Postema, Sander Reinders en Jaap Luinenburg) die zich al in de jaren negentig met de crash van de Seattle Sleeper bezighield. Zonder deze steun van alle kanten was het allemaal niet gelukt.

Onze dank gaat verder uit naar een aantal kenners van de luchtoorlog (Jaap Woortman, SGLO; Douwe Drijver en Alexander Tuinhout, betrokken bij het Fries Verzetsmuseum Leeuwarden; en Teunis Schuurman) die een eerdere versie van het boek kritisch hebben willen doornemen, en last but not least naar onze vriend Piet Iest die jarenlang een stimulerende rol in het project heeft gespeeld.

Rest ons ten slotte een bijzonder woord van dank aan het bestuur van de Historische Vereniging Haulerwijk, aan de Stichting Friesland 1940-1945, de J.E. Jurriaanse Stichting en de Ottema-Kingma Stichting die door een financiële bijdrage de uitgave van dit boek mede mogelijk hebben gemaakt.

Inleiding

De crash van de Amerikaanse bommenwerper Seattle Sleeper op zondagmorgen 26 november 1944 bij het Friese Haulerwijk heeft zich diep in het lokale geheugen gegrift. Ook nu nog, 75 jaar later, zijn er mensen die kunnen vertellen hoe zij destijds de gebeurtenis hebben ervaren. Maar ook latere generaties hebben zich op basis van verhalen en flarden van verhalen dikwijls een beeld gevormd van de crash van de bommenwerper en de bijzondere lotgevallen van de betrokken vliegers. Ondanks de groeiende afstand in tijd is de Seattle Sleeper in Haulerwijk nog altijd een begrip. Toch is het beeld van het gebeuren in het collectieve geheugen altijd tamelijk vaag en fragmentair gebleven. Hetzelfde geldt voor verschillende publicaties, waarin de crash aan de orde komt. Voor ons is deze onduidelijke beeldvorming een reden geweest om de geschiedenis van de Seattle Sleeper opnieuw te bestuderen door alle beschikbare feiten en meningen nog eens kritisch tegen het licht te houden en op zoek te gaan naar nieuwe gegevens.

Een 'biografie'

Zo'n nieuw onderzoek is uiteraard zinvol, maar rechtvaardigt het ook een boek? In de afgelopen decennia zijn immers al heel veel lokale en regionale studies verschenen over tijdens de oorlog boven Nederland verongelukte geallieerde vliegtuigen en het lot van hun bemanningen. Valt daar nog iets wezenlijks aan toe te voegen? Wij hebben voor onszelf die vraag met 'ja' beantwoord, niet alleen omdat veel nieuwe gegevens over de geschiedenis van de Seattle Sleeper beschikbaar zijn gekomen, maar ook vanuit de overtuiging dat het verhaal van de crash op een nieuwe manier verteld kan worden. Die houdt in dat de crash niet moet worden gezien als een op zich zelf staand incident, maar als een gebeurtenis die pas betekenis krijgt wanneer ze geplaatst wordt in de bredere historische context van

de luchtoorlog en van de oorlogsgeschiedenis van de omgeving waar het vliegtuig is neergestort. Onze ambitie in dezen kan misschien het best worden benoemd als het schrijven van een breed opgezette ‘biografie’ van de Seattle Sleeper met als belangrijkste verbindend thema uiteraard de crash en het lot van de bemanning, maar ook met veel aandacht voor de historische context: die van de luchtoorlog en die van de oorlogsgeschiedenis ‘op de grond’.

Micro-macroperspectief

De aandacht voor dit laatste aspect van het onderzoek behoeft nog enige verduidelijking. Bij onze behandeling van de historische context van de luchtoorlog gaat het over een tweetal onderwerpen: ten eerste de belangrijkste ontwikkelingen van de vanuit Engeland gevoerde luchtoorlog tegen Nazi-Duitsland en ten tweede de gevolgen van die luchtoorlog voor het Fries-Gronings-Drentse grensgebied, in beide gevallen tot eind november 1944.

Het ligt voor de hand dat het onderzoek van de gebeurtenissen ‘op de grond’ zich in de eerste plaats toespitst op de lokale oorlogsgeschiedenis van Haulerwijk en directe omgeving. Wat waren de lokale omstandigheden op het moment dat het vliegtuig bij Haulerwijk neerstortte? Hoe waren de politieke en sociale verhoudingen in en rond het dorp? In hoeverre was er sprake van verzet en collaboratie? Wat betekende dat voor de eventuele hulp aan neergekomen vliegers? Wat was de reactie van de Duitse bezetter en zijn handlangers? Maar niet alleen de lokale verhoudingen zijn van belang. Om de voorgeschiedenis en de gevolgen van de crash goed in beeld te krijgen moeten we ook kijken naar de regionale oorlogsgeschiedenis. Het begrip regionaal heeft hier betrekking op het grensgebied van Friesland, Drenthe en Groningen. De organisatie van de Duitse bezettingsmacht en de organisatie van het verzet werd hier weliswaar tot op grote hoogte door de provinciegrenzen bepaald, maar het alledaagse oorlogsgebeuren stoorde zich destijds niet altijd aan die grenzen. Dat betekent dat ook een aantal dorpen in het Drentse Noorderveld (Veenhuizen, Norg en Een) een belangrijke rol speelt in de geschiedenis van de Seattle Sleeper. Hetzelfde geldt voor een aantal dorpen verderop in de Friese Zuidoosthoek. Voor de luchtoorlog is ook de betrokkenheid van het aangrenzende Groningse Westerkwartier van belang.

In de door ons gekozen benadering van de geschiedenis van de Seattle Sleeper zijn dus twee niveaus te onderscheiden. In de eerste plaats het niveau

van het feitelijk gebeuren. Hierbij gaat het om een gedetailleerde, zo precies mogelijke reconstructie van de crash en alles daaromheen. In de tweede plaats is er het niveau van de bredere samenhangen. Die twee niveaus worden verbonden door het kleine gebeuren van de crash te plaatsen in de context van de luchtoorlog, en tegelijkertijd in de bredere context van de lokale en regionale oorlogsgeschiedenis. Je kunt ook spreken van een micro-macro perspectief.

Voor de compositie van het boek heeft deze benadering een aantal consequenties. Het gaat om het vinden van een zodanige presentatievorm dat de beschrijving en analyse van het kleine gebeuren en de samenhangende beeldvorming beide tot hun recht komen en bovendien de chronologische volgorde van het verhaal wordt gerespecteerd. Dit heeft geleid tot de volgende opzet.

De hoofdstukken

In hoofdstuk 1 wordt een schets gegeven van het verloop van de oorlog in het grensgebied van Friesland, Groningen en Drenthe vanaf mei 1940 tot eind november 1944.

In hoofdstuk 2 richt de aandacht zich op de luchtoorlog boven dit grensgebied gedurende dezelfde periode. Deze lange aanloop in de tijd is nodig om een goed zicht te krijgen op de gespannen situatie in het late najaar van 1944, toen de Seattle Sleeper hier neerstortte.

In hoofdstuk 3 wordt het toneel verplaatst naar Engeland. Het centrale thema is nu de deelname van de Amerikanen aan de luchtoorlog tegen Nazi-Duitsland vanaf 1943 tot eind november 1944, de organisatie van de Amerikaanse luchtmacht in Engeland, de rol van de vliegbases waar de verschillende *bomb groups* waren gestationeerd en de voorgeschiedenis van de bommenwerper met de bijzondere naam Seattle Sleeper.

Hoofdstuk 4 gaat over de fatale vlucht van het toestel, die zou eindigen met een crash bij Haulerwijk. Dit is het spectaculaire hoogtepunt van het verhaal van de luchtoorlog. Vanuit ons perspectief kan deze gebeurtenis echter ook gezien worden als het startpunt van wat misschien wel het belangrijkste deel van het boek is: het relaas van de vliegers die de crash van de Seattle Sleeper overleefden. Dat bepaalt ook de titel van het boek: *Vliegers op de vlucht*.

In de hoofdstukken 5 t/m 9 komt hun geschiedenis aan de orde. Hij vormt een onderdeel van de geschiedenis van het Fries-Gronings-Drentse grensgebied tijdens de laatste donkere oorlogsmaanden, die gekenmerkt worden door de niet aflatende terreurdaden van de bezetter en zijn handlangers, maar ook door een toenemend verzet. Een van de vormen waarin het verzet zich manifesteerde is de zogenoemde pilotenhulp. Vaak was die succesvol, maar juist in onze regio heeft de bereidheid onderdak te verlenen aan de vervolgdgen ook mede geleid tot een aantal dramatische gebeurtenissen. Drie van de vliegers van de Seattle Sleeper raakten er direct bij betrokken.

Het sluitstuk van de oorlog is uiteraard de bevrijding. In hoofdstuk 9 wordt beschreven hoe de vliegers van de Seattle Sleeper die vanuit de onderduik of de krijgsgevangenschap beleefden. Maar dat is niet het einde van het boek. In hoofdstuk 10 bespreken we de terugkeer van de vliegers naar hun vaderland en de verschillende manieren waarop ze het burgerbestaan weer oppakten.

Het laatste hoofdstuk heeft de titel 'Vergeten en herinneren' meegekregen. Daarin gaat het over het langzaam vergeten van de oorlog in de loop der jaren, maar ook over de korte of langere perioden waarin het collectieve geheugen ineens weer geactiveerd wordt en de herinneringen aan de wereldoorlog terugkeren. Dat is onder andere gebeurd in de jaren negentig toen enkele oud-vliegers van de Seattle Sleeper weer contact met elkaar en soms ook met Nederland opnamen. In diezelfde jaren of eigenlijk al iets eerder ontstond ook in Nederland een hernieuwde interesse voor de luchtoorlog, met name voor de onopgeloste raadsels rond tal van vliegtuigcrashes uit die tijd. De terugkeer van de Seattle Sleeper in de publieke belangstelling heeft hier direct mee te maken. Het thema van het vergeten en herinneren van de oorlog reikt natuurlijk verder dan de luchtoorlog en zijn spectaculaire momenten. Het heeft ook betrekking op de betekenis van de oorlog voor onze huidige samenleving. In de alledaagse werkelijkheid verdwijnt de oorlog inderdaad steeds verder uit beeld. Maar op 4 mei is er het ritueel van de jaarlijkse herdenking van de vele slachtoffers van de bezetting en de terreur. Op 5 mei volgt de feestelijke herdenking van het verjagen van de terreur en van de uiteindelijke bevrijding door de geallieerde legers. Op deze beide dagen wordt de betekenis van de oorlog voor de samenleving opnieuw geactualiseerd. Dit boek is een poging een deel van de historische werkelijkheid die ten grondslag ligt aan onze herinnering scherper in beeld te brengen.

Bronnenmateriaal

Achter in het boek vindt de lezer een aantal pagina's noten. Ze zijn per hoofdstuk geordend en verwijzen naar het bronnenmateriaal waarop wij ons verhaal over de Seattle Sleeper en de reconstructie van de oorlog 'op de grond' hebben gebaseerd. Het ligt voor de hand dat wij voor de grote lijn van het verloop van de oorlog gebruik hebben gemaakt van meer of minder bekende overzichtswerken en vele boeken en artikelen over specifieke, bij voorkeur regionale en lokale onderwerpen. Ze worden genoemd in de bijgevoegde literatuurlijst. Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat er over de oorlog in het grensgebied van Friesland, Groningen en Drenthe slechts weinig grondig onderzoek is gedaan en naar verhouding ook maar weinig is gepubliceerd. Een belangrijke reden daarvoor is dat de studies over de oorlog in dit grensbied zich meestal beperken tot de eigen provincie Friesland, Groningen of Drenthe waardoor de betekenis van de grensoverschrijdende activiteiten van de Duitse bezetter, de Landwacht en het verzet vaak onderbelicht zijn gebleven. Aanvullende informatie die een scherper beeld van de oorlog in het grensgebied mogelijk maakt, ontlenen wij aan de vele interviews met betrokkenen die wij vanaf de jaren negentig in het grensgebied hebben gehouden.

Het bronnenmateriaal voor de reconstructie van het verhaal van de Seattle Sleeper en zijn bemanning is zeer divers. Wij hebben uiteraard gebruik gemaakt van de uitgebreide literatuur over de luchtoorlog, in het bijzonder van de publicaties over de luchtoorlog boven Noord-Nederland. Van belang was ook de informatie uit de databank van de SGLO (Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945). Voor de geschiedenis van de Seattle Sleeper en zijn bemanning hebben we voorts geput uit het archiefmateriaal afkomstig van de basis Basingbourn waar de Seattle Sleeper thuishoorde en van aanvullend archiefmateriaal uit Amerikaanse bron. Veel daarvan is te vinden op Internet. Voor een gedetailleerde reconstructie van de laatste vlucht van de Seattle Sleeper hebben wij behalve van de vluchtgegevens vermeld in rapporten van de Amerikaanse luchtmacht, gebruik kunnen maken van de herinneringen van de vliegers zelf, na de oorlog onder andere vastgelegd in een (niet uitgegeven) roman, brieven, persoonlijke verslagen, dagboeknotities en een in Amerika op band opgenomen interview. Van grote waarde was ook het directe contact met verschillende nabestaanden van de vliegers. Deze laatste ervaring delen wij met veel andere onderzoekers van de luchtoorlog boven Nederland.

Opdracht

Veel publicaties over dramatische gebeurtenissen tijdens de luchtoorlog boven Nederland zijn, begrijpelijkerwijs en terecht, opgedragen aan de nagedachtenis van geallieerde vliegers die hun jonge leven gaven voor onze vrijheid. Wij hebben een andere keuze gemaakt. En niet alleen omdat de vliegers van de Seattle Sleeper allen de oorlog hebben overleefd. Tijdens ons onderzoek zijn wij telkens weer onder de indruk geraakt van de moed die veel meestal heel gewone mannen en vrouwen hebben getoond bij het helpen en verbergen van niet alleen onderduikers en Joden, maar ook van geallieerde piloten. Aan hen en hun nagedachtenis dragen wij dit boek op.

